

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İyâs, *Bedâ'iu'z-zühûr*, III, 182, 188; Şa'râ-nî, *eṭ-Ṭabaḳât*, II, 133; Sehâvî, *Tuhfetü'l-aḥbâb ve buḡyetü'l-tullâb* (nşr. Mahmûd Rebî'-Hasan Kâsim), Kahire 1356/1937, s. 15-16; Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*, s. 314-315; Gazzî, *el-Kevâ-kibü's-sâ'ire*, I, 192-193; Hulvî, *Lemezât-ı Hul-viyye* (haz. M. Serhan Tayşî), İstanbul 1993, s. 517-518; Zebîdî, *İḳd*, s. 58; a.mlf., *İthâfû'l-aş-şîyâ*, s. 197; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 27^a-43^a; Osmanlı Müellifleri, I, 70; *Tomar-Halvetiyye*, s. 46; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 126; Zâhid Kev-serî, *Nibrâsü'l-mühtedî fi ictilâ'î enbâ'i'l-ârifî billâh Demirdâş el-Muhammedî*, Kahire 1364; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, II, 69-70; Ebû'l-Feyz el-Menûfî, *Cemheretü'l-evliyâ*, Kahire 1387/1967, I, 263; M. Gilseman, *Saint and Sufi in Modern Egypt: An Essay in the Sociology of Religion*, Oxford 1973, s. 161-163; F. de Jong, *Turuq and Turuq-Linkend Institutions in Nine-teenth Century Egypt*, Leiden 1978, s. 25, 37, 89, 121; Suâd Mâhir Muhammed, *Mesâcidü Mısr ve evliyâ'ühe's-şâlihân*, Kahire 1404/1983, V, 67-71; E. Bannerth, "La khalwatiyya en Egypte", *MIDEO*, sy. 8 (1966), s. 3-7; a.mlf., "Über den Stifter Sonderbrauch der Demirdâ-şîyya-Sufis in Kairo", *WZKM*, LXII (1969), s. 116-132; Doris Behrens-Abouseif, "An Unlist-ed Monument of the Fifteenth Century: The Dome of Zawiyat al-Damirdâş", *AIsl.*, XVIII (1982), s. 105-121; a.mlf. - L. Fernandes, "Sufi Architecture in Early Ottoman Cairo", a.e., XX (1984), s. 107-108.

MUHAMMED SEYYİD EL-CELYEND

MUHAMMED

b. EBÛ BEKİR es-SİDDÎK

(محمّد بن أبي بكر الصديق)

Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ebî Bekr es-Siddîk Abdillâh

b. Osmân el-Kureşî et-Teymî (ö. 38/658)

Hz. Ebû Bekir'in oğlu, Mısır valisi.

Vedâ hacı yolculuğu sırasında (Zilka-de 10 / Şubat 632) Zülhuleyfe (Belâzürî, I, 369) veya Beydâ (İbn Sa'd, VIII, 283) mevkiinde doğdu. Annesi Has'am kabilesine mensup Esmâ bint Umey's'tir. Hz. Pey-gamber'den gelen adını ve Ebû'l-Kâsım künyesini baba bir ablası olan Hz. Âişe vermiştir (İbn Abdülber, III, 1366). Esmâ önce Ca'fer b. Ebû Tâlib'le, onun şehid düşme-sinin ardından Hz. Ebû Bekir'le, onun ve-fatından sonra da Ca'fer'in kardeşi Hz. Ali ile evlendi. Annesinin Hâşimîler'e iki defa gelin gitmesi ve üç yaşında iken yetim kalarak Hz. Ali'nin terbiyesiyle büyümesi onun Hâşimîler'e ve özellikle Hz. Ali'ye bağlılığında önemli rol oynamıştır.

Muhammed b. Ebû Bekir'in adı kaynak-larda ilk defa, Hz. Osman'a karşı onun himayesinde yetişen Muhammed b. Ebû Huzeyfe ile birlikte Mısır'da yürüttüğü fa-

aliyetler münasebetiyle geçer (Taberî, IV, 457-458). Hz. Osman'ın yönetimine du-yulan genel hoşnutsuzluk sebebiyle Me-dine'ye gelen bir grup Mısırlı, Hz. Ali'nin de aracılığı ile Muhammed'in eyalete vali tayin edilmesini sağladı. Ancak Muham-med ve Mısırlılar yolda halife tarafından eski vali Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'e hitaben yazılmış, kendilerinin cezalandırılmasını isteyen bir mektup ele geçince geri döndüler ve diğer muhaliflerle bir-likte görevinden ayrılması için halifenin evini kuşattılar; bekledikleri gerçekleş-meylene de saldırıya geçtiler. İçeriye ilk önce Muhammed girdi ve Hz. Osman'a hakarete bulundu. Fakat onun, "Baban Ebû Bekir sağ olsaydı senin bu davranışından memnun kalmazdı" demesi üzeri-ne yanından ayrıldı (İbn Sa'd, III, 73); daha sonra da halife şehid edildi. Muhammed âsileri halifeye karşı kıskırtanlar arasında yer almakla birlikte bizzat onun katille-rinden biri olmamıştır (İbn Abdülber, III, 1367). Hz. Âişe'nin Mekke'de oluşturdu-ğu muhalif gruba katılmayan Muham-med, Kûfe'ye giderek halkı ona karşı Hz. Ali'nin yanında savaşıma çağırdı (Taberî, IV, 485). Cemel Vak'ası'nda da Hz. Ali'nin ordusunda çarpıştı ve Kûfeliler'in ga-libiyetiyle sonuçlanan savaşın ardından esirler arasında bulunan Hz. Âişe'yi hali-fenin emriyle Basra'ya götürdü.

Mısır valiliğine tayin edilmiş olmasına rağmen makamına oturamayan Muham-med b. Ebû Bekir, Hz. Ali'nin ilk Mısır vali-si Kays b. Sa'd'ın geri çağırılmasından son-ra tekrar Mısır valiliğine getirildi (a.g.e., IV, 555). Görev mahalline ulaşınca bir yan-dan Muâviye b. Ebû Süfyân'a tehdit ve hakaret dolu mektuplar gönderirken (a.g.e., IV, 557) bir yandan da eyaletteki Hz. Osman taraftarlarına çok sert dav-ranarak kısa sürede düşmanlıklarını ka-zandı.

Muhammed b. Ebû Bekir'in de katıldı-ğı Siffin Savaşı sonrasında gerçekleşen tahkimde istediği neticeyi alan ve kendi-sini halife ilân eden Muâviye'nin ilk hedefi Mısır'ı ele geçirmek oldu. Muâviye'nin ni-yetini öğrenen Muhammed halifeden yar-dım talebinde bulundu. Hz. Ali ise onun tecrübesizliği sebebiyle Şamlılar'la baş edemeyeceğini düşünerek valiliğe Mâlik el-Eşter'i tayin etti; Muhammed'e de bir mektup yazıp gönlünü yapmaya çalıştı (a.g.e., V, 97). Eşter'in Mısır valiliğine ge-tirildiğini haber alan Muâviye onu daha yolculuğu sırasında zehirletti. Bunun üzeri-ne Hz. Ali, henüz görevini bırakmamış olan Muhammed'e bir mektup göndere-

rek valiliğini sürdürmesini ve Şamlılar'la savaşa hazırlanmasını emretti. 6000 ki-şilik ordusuyla Mısır'a doğru yola çıkan Amr b. Âs'a eyalette bulunan Hz. Osman taraftarları da katıldı. Amr askerî hare-kâta girişmeden önce Muhammed'e şeh-ri terketmesini, aksi takdirde öldürüle-ceğini bildirdi. Muhammed ise tekrar ha-lifeden yardım istedi. Hz. Ali verdiği ce-vapta ona yardım yollayacağını bildirdi ve askerine başına Kinâne b. Bişr'i geçirmesi tavsiyesinde bulundu. Muhammed, Kinâ-ne b. Bişr'i 2000 kişilik bir kuvvetle Amr b. Âs'a karşı gönderdi. Ancak askerlerin tamamı kumandanlarıyla birlikte kılıçtan geçirildi; durumu öğrenen Mısırlılar vali-nin etrafından dağıldılar. Muhammed b. Ebû Bekir, Fustat'tan kaçtıysa da Amr'nin kumandanlarından Muâviye b. Hudeyc onu bir mağarada yakaladı ve öldürdük-ten sonra cesedini yaktırdı. Halifenin yol-ladığı yaklaşık 2000 kişilik kuvvet de Mı-sır'a hareketinden beş gün sonra Mu-hammed'in öldürüldüğü haberini alın-ca geri döndü. Safer 38'de (Temmuz 658) meydana gelen bu olay Hz. Ali'yi derin-den etkilemiş, Hz. Âişe de kardeşine ya-pılan muameleden dolayı çok üzölmüş-tür. Muhammed b. Ebû Bekir babasından hac menâsikiyle ilgili bir hadis rivayet et-miştir (İbn Mâce, "Menâsik", 12).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâce, "Menâsik", 12; Nasr b. Müzâhim, *Vak'atü Şiffin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Beyrut 1990, s. 118-120, 193; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 257, 346; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳât*, III, 73; VIII, 281-285; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Torrey), s. 121-122; *el-İmâme ve's-siyâse*, I, 62-64; Belâ-zürî, *Ensâb*, I, 369, 447; V, 67; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 193-194, 196; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 357-359, 457-458, 482-485, 509, 519, 533-543, 544, 552-555, 557; V, 94-99, 102-105; İbn Abdürabbih, *el-İḳdû'l-ferid*, I, 136; IV, 288-301, 314, 319, 327-328, 331; Kindî, *el-Vülât ve'l-kudât* (Guest), s. 21-22; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, III, 1366-1367; Muvaffakuddin b. Osman, *Mürşidü'z-züvâr ilâ kubûri'l-ibrâr* (nşr. M. Fet-hî Ebû Bekir), Kahire 1415/1995, s. 661-664; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1986, III, 80, 116-118, 138, 178-181; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Neh-ci'l-belâğa* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'î'l-kütübî'l-Arabiyye), VI, 64-94; İbn Tağrî-berdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, I, 140-148; Ahmed Zekî Safvet, *Cemheretü resâ'ilil-'Arab*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), I, 466-489; Abdül-hüseyn Ahmed el-Eminî, *Ali-Gadîr fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, Tahran 1366 hş., XI, 64-70; İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, Ankara 1990, s. 135-141; Abdülhâlik Bakır, *İk-tisadî ve İdarî Yönden Hz. Ali Dönemi*, Ankara 1991, s. 94-101; Adem Apak, *İslâm Siyaset Ge-leneginde Amr b. el-Âs*, Ankara 2001, s. 129, 145, 162, 188-191; Fr. Buhl, "Muhammed b. Abî Bakr", *İA*, VIII, 475-476; G. R. Hawting, "Muhammad b. Abî Bakr", *EI*² (İng.), VII, 393.

ADEM APAK